

Oleg Roszszijanov adatközlései mellett számos olvasói élményt nyújt, és hiteles emberi portrét rajzol a legendákkal körülvevett Zalka Mátéról.

Tóth János

Olosz Lajos: Versek. Válogatta és az előszót írta: Szász János. Bukarest, 1968. Irodalmi Könyvki. 206 l. 1 t.

Olosz Lajos az Erdélyi Helikon lírikusa. Nevét s költészetét alig ismeri a mai magyarországi olvasó. Költői útját mindössze három kötet, s néhány folyóiratban megjelent költemény jelzi. Az izgalmas és sokat ígérő pálya hirtelen szakadt meg. Az 1931-ben megjelent *Barlanghomály* Olosz utolsó kötete, mely után elhallgat, vagy legalábbis nem publikál többé. A kiadó szándéka e kötet megjelenítésével Olosz Lajos kiteljesületlenül is értékes életművének bekapcsolása irodalmi-szellemi vérkeringésünkbe.

A kötet anyagát Szász János válogatta, s az ő munkája a bevezető tanulmány is. Szász János a felfedező lelkesedésével szól Olosz lírájáról, mely líra erre valóban méltó. Ady eszméinek leghívebb erdélyi továbbvivői közt jelöli ki helyét, költészetét a demokratizmus jegyében fogant költészetnek tartja.

Világháború, bukott forradalom és Trianon utáni korhangulatban bomlott ki Olosz lírája. Az 1925-ben megjelent *Gladiátorharc* központi élménye a Tanácsköztársaság, a lázas-reményteljes forradalmi várakozás és a bukást követő dezillúzió. Szász János jól látja, hogy Olosz nem marxista módján üdvözlí a forradalmat. A *Fekete evangélium* minden sora a radikális demokrata eszméiről vall, mely eszmékhez a bukás és a kisebbségi sorsra jutás minden tragikumát átélve is hű maradt. A bevezető írója Juhász Gyulát, az erdélyi kortársak közül pedig Szentimrei Jenőt, Endre Károlyt nevezi meg legközelebbi költő-rokonaként. E rokonítás minden bizonnyal az eszmei-világnézeti hasonlóságon alapul, hisz Olosz költői világa egyéb vonatkozásaiban alapvetően más. Világképét erősen determinálták filozófiai tanulmányai. A filozófikus-ság és dialektikus-ság lírájára is jellemzőek, de nem nyomják el annak érzelmi feszültségét és gazdag képiségét.

A *Barlanghomály*, Olosz utolsó kötete búcsúzás. A versek egy meghasonlott, világtól és önnönmagától elidegenedett személyiség megnyilatkozásai: „Maholnap már semmit se mondok...” — írja, a teljes visszahúzódtat választja. A különböző kényszerítő körülmények között Olosz is bevonult az íróasztalfiókjuknak írók népes táborába. A mostani kiadásban megjelent négy, eddig kiadatlan vers is tanúsítja, hogy a magány

és elszigeteltség nehéz évtizedeiben sem hallgatott el Oloszban a költő.

Szász János írásának legérdekesebbje az Olosz-vers szerkezeti sajátosságait elemző rész. Szász egyik fő erőssége a versszerkesztés. Szász a szonett kerekességét és zártságát tartja az Olosz-féle rendkívül fegyelmezett (s ugyanakkor rendkívül feszült) szabadversek mögött felderengő modellnek.

A kötet bebizonyította, hogy Olosz Lajos lírája méltatlanul felejtődött el.

Jékely Adrienne

Fábry Zoltán: Hazánk, Európa. Válogatott tanulmányok. A kötet anyagát válogatta, szerkesztette, előszavát írta: Simon István. A bibliográfia Hölvényi György munkája. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 615 l.

Fábry Zoltánt elsősorban mint publicistát tartotta számon a kritika és az irodalomtörténetírás. Nem is volt könnyű meghatározni a műfajt, hiszen maga az író is — első pillanatra mehökkentően — körvonalazta: a műfaj neve: *antifaszizmus*. Amit korábbi kötetek közül elsősorban a *Harmadvirágzás* (1963), valamint a *Kúria, kvaterka, kultúra* (1964) sejtetett, a *Hazánk, Európa* fényesen bizonyít: Fábry Zoltán irodalomtörténésznek is éppoly jelentős egyéniség, mint publicistának. A jubiláns évfordulóra, a 70. születésnapra megjelent kötetet tehát elsősorban így kell megközelítenünk.

Közhely számba megy, hogy a külön-külön megjelent cikkek gyűjteményes kötetben egészen más jelentőséget, rangot kapnak. Ez alól Fábry Zoltán most megjelent kötete sem kivétel. *Irodalom és magyarság* című rész, a kötet nagyobbik fele (mintegy kétharmada) az irodalmi tárgyú cikkeket, míg a második rész a *Vox humana* a publicisztikai írásokat fogja össze. Teljesen igaz van a kötet szerkesztőjének és a bevezető írójának, Simon Istvánnak, valamint a régvárt bibliográfia összeállítójának, Hölvényi Györgynek, hogy Fábry írásainak műfaját nehéz meghatározni. Kritikai is, esszé is, irodalomtörténet is, publicisztika is egyben. Éppen ezért különös figyelemre tarthat számot Fábry Zoltán könyvének műfaja, amely szokványos kategorizálással nem szorítható valamilyen sémába. Egyéni és sajátos a műfaj, s nemkülönben a Fábry-stílus is. Minden korszak történelmének megvannak a sajátos jelenségei, s a kortársak vagy historikusok aszerint vizsgálják e jelenségeket, hogy a politikai, gazdasági, társadalmi, ideológiai stb. vetületére kíváncsiak. Fábry Zoltán az egyik legfonto-

sabb összetevőt vizsgálja, azt, amelyik tulajdonképpen *mindegyiket érinti*: a kor szellemi arculatát, a csíráktól a végkifejletig.

Ezzel tulajdonképpen a *Hazánk, Európa* egyik, lényegbe vágó jellemvonásához érkezünk el. E kötetével Fábry Zoltán tulajdonképpen *ellenképet* mutat fel: az 1966-ban megjelent *Európa elrablása* ellenpólusaként — a *Hazánk, Európát*. Csak látszólagos az ellentmondás. Ugyanarról az Európáról van szó! A *Hazánk, Európa* nem folytatása az *Európa elrablásának*, hanem diametrisis kapcsolatban áll ezzel. A hetvenéves Fábry Zoltán — boldog ember — elérkezett a szintézishez, az enciklopedikus igényű művekig. Az egyikben a fasizmus rendszeres anatómiáját adja, tudományos igénnyel kutatva, honnan is ered, miből fejlődött ki a fasizmus, hogy mik voltak halálos bélyegének első jelei és letörölhetetlen stigmái. Múltra és jelenre mutatva minduntalan ismételte a módosított Thomas Mann-i figyelmeztetést: „Európa, védekezz!” A második könyv, az összefoglaló, a pályaképet sugalmazó, a *Hazánk, Európa* a pozitív képet tartja korunk elé: a vox humana világáé.

A Nyugat antitézise nem Kelet, hanem a Német-Európa: fogalmazta meg korábban Fábry Zoltán. S ma? Ma: hazánk, Európa! Nem ellentét ez, nem logikai ugrás, nem „manőver”, nem új fogalom-konstrukció. Fábry Zoltán egység-látásának kifejezője.

A *Hazánk, Európa* című kötetnek ez egyik nagy tanulsága, és példamutatása: egységben, a maga valóságában látni és felmérni a XX. század történelmét, megfogalmazni és hirdetni korparancsot, az emberi helyzetállás manifesztumát. Van ebben a címben, *Hazánk, Európa*, valami csakazértis keménység: *Európa* elrablóival szemben — a humanizmusé, a kultúráé és haladásé Európa. A helyzetállás könyve a *Hazánk, Európa*. Nemcsak összegezés, nemcsak figyelmes, jubiláns évfordulóra nagyszerűen összeválogatott írások gyűjteménye, nem, hanem — pl. az Európa elrablásához képest — pozitív tabló. Mert ha megfigyeljük, Fábry Zoltán korábbi kötetei bizonyos védekező jellegűek voltak. A háborús pusztítást, az emberi kultúra mállását fájón figyelemmel kísérik. Védekezni: „Európa, védekezz!” De most; a hatalmas erejű reveláció: félévszázadra visszatekintőn, sok keserű tapasztalatot magába gyűjtően, kor- és koronatanúként vallja, hogy mindannak ellenére, ami a két világháború alatt és között történt, ami manapság minduntalan fenyeget, annak ellenére: Európa az emberé, az emberiségé, a kultúráé és a haladásé. A pozíciókat nem lehet és nem szabad feladni. Legutóbb a *Valóságirodalom* (1967) realizmus értelmezése sejtette ezt az új hangot, amely az elmúlt években erősödött fel Fábry Zoltánban is.

Fábry Zoltán a *csúcsra ért*, ahol klasszikus tisztasággal és tömörséggel fogalmazza meg: *Hazánk, Európa*.

Ebben az infernális világban járt az író, felmérte a gondolat mélységeit és magasságait, az ijesztő csúcspontokat és a rémisztő szakadékokat. Aki kezébe veszi a könyvet, óhatatlanul arra kényszerül, hogy a szellem útjain az íróval együtt járja be ezt a utat. Másképpen nem ismeri meg mindazt, amit a XX. századról, a század főirányairól tudnia kell a modern embernek. *Hazánk, Európa*: „a század emberének vallomása”. Hetven év az életből, ötven év a az írói munkásságból, s az eredmény: a szintézis.

Külön is örvendetesnek és nagyszerűnek kell tartani, hogy ezt az ötven évet méltón dokumentálja Hölvényi György összeállítása, a nyolc és félszáz címet tartalmazó bibliográfia. Nyolc és félszáz cím, ami nem is a teljesség, s mind Európáról és a XX. századról! Ezért nem tűnik paradoxonnak, ha a könyv címét nézzük, s lapjait olvassuk: *Hazánk, Európa*, s ha ugyanakkor Fábry Zoltánra gondolunk, akinek testi léte egyetlen pontra, a csehszlovákiai Stószra összpontosul.

Hazánk, Európa — a múltat és a jelent öleli fel. Egyetlen vonatkozásban, az író személyén kívülállón, azonban máris a jövőbe mutat: jelzi a kötet, hogy előbb-utóbb meg kell írni a Fábry Zoltánról szóló pályaképet. Ez most már irodalomtörténetírásunk múlhatatlan feladatai közé fog tartozni.

Kovács Győző

Mándi Péter: A könyv és közönsége.
Bp. 1968. Közgazdasági és Jogi Könyvk. 295 l.

Olaszásszociológiai tanulmány, amelyet széles körű és igen alapos felmérések előztek meg. Elsősorban a társadalmi minta alapján a magyar társadalom jelenlegi olvasási és könyvvásárlási szokásairól ad képet. Hangsúlyozza, hogy a könyv nemcsak kulturális tényező, hanem kereskedelmi is. Bármelyik oldal figyelmen kívül hagyása által ártalmasan visszahat a másikra.

Ma a világon és nálunk is rengeteg sajtótermék lát napvilágot: sokféle és nagy mennyiségű, a napilaptól a legkomolyabb tudományos irodalomig. Ha nem az irodalom, hanem a gazdasági élet oldaláról nézzük, könyvtermelésről beszélhetünk. Mint ahogy más termelés sem, ez sem lehet független a fogyasztótól. A könyv-fogyasztók azonban lehetnek csak olvasók, akik nem feltétlen vásárlók is. Így hát a könyvtermelés (vagyis a könyvkiadás), a fogyasztás (vagyis ter-